

Rivierdonderpad (*Cottus gobio*)⁷ H1163

1. Status:

Habitatrichtlijn Bijlage II (inwerkingtreding 1994).

2. Kenschets

Beschrijving: De rivierdonderpad heeft een dikke, afgeplatte kop met een brede bek. Zoals bij een pad staan de ogen hoog boven op de kop. Naar achteren toe wordt het lichaam opvallend smaller. Op de rug heeft de soort een dubbele vin (waarvan de achterste het langst is), aan de voorkant een paar stevige borstvinnen. Aan de achterrand van het kieuwdeksel bevindt zich een korte stekel. Met een gemiddelde lengte van 12 cm is de rivierdonderpad een kleine vis. De lichaamskleur is variabel. De rugzijde varieert van donkerbruin tot zilvergrijs met afwisselend zwarte vlekken; de buikzijde is wit. Op de flanken kunnen verticale strepen aanwezig zijn. In de paaitijd krijgen de mannetjes een donkere tot geheel zwarte kleur. Opmerkelijk is verder dat dit visje geen schubben heeft.

Recent genetisch onderzoek heeft aannemelijk gemaakt dat de meeste rivierdonderpadden in Nederland behoren tot een bastaardpopulatie. Vermoedelijk hebben de vitale grote populaties in onze grotere wateren betrekking op deze bastaard. Daarnaast zijn er nog enkele kwetsbare populaties in geïsoleerde delen van beken, die wellicht horen tot de oorspronkelijke soort

Relatief belang in Europa: groot

De rivierdonderpad heeft in Europa een tamelijk groot verspreidingsgebied dat zich uitstrekt van Noord-Spanje, Engeland en Zuid-Scandinavië tot aan de Wolga. Aan de oostgrens van het areaal en in zuidelijke deelgebieden betreft het andere ondersoorten. De Nederlandse populaties in de grote wateren zijn van Europese betekenis door hun relatief grote omvang. In onze naaste buurlanden, Duitsland, België, Frankrijk en Engeland komt de rivierdonderpad vooral in beken voor.

3. Bijdrage van gebieden

Huidige verspreiding en voorkomen binnen Nederland: De rivierdonderpad komt voor in grote wateren, rivieren en – van nature – in beken. In de grote wateren en rivieren komt ze op kunstmatig stenen substraat op veel plaatsen algemeen voor; bovendien breidt ze zich daar uit. Grote populaties worden gevonden in het IJsselmeer, het Noord-Hollandse plassengebied, in de Waal, IJssel en Maas, en in poldergebieden bij betonnen stuwtejes en puinsteen beschoeiingen. In zijn natuurlijke leefgebied, de beekdalen, is in de soort tegenwoordig zeer zeldzaam en gaat ze in de nog resterende bolwerken (Limburg, Twente) steeds verder achteruit. Ze is onder meer verdwenen in West-Brabant en in de Gelderse Vallei.

Huidig voorkomen en Natura 2000: De rivierdonderpad komt in meer dan twintig Natura 2000 gebieden voor. Van bijzonder belang zijn de gebieden waar de soort in beken voorkomt, met name Dinkelland (met een grote populatie), Roerdal, Swalmdal, Geuldal (Gulp, Zieversbeek), de Veluwe (o.a. Hierdensche beek en Verloren beek), en – buiten het Natura 2000-netwerk – in de Niers. Ook de Grensmaas past in dit beeld van natuurlijke leefgebieden.

Onduidelijk is in welke beken het oorspronkelijke type van de rivierdonderpad voorkomt. Vanwege de isolatie van de populaties wordt voorlopig aangenomen dat het type behouden is gebleven in Dinkelland, Veluwe en Geuldal.

Nr.	Natura 2000 gebied	Bijdrage
49	Dinkelland	>15%
152	Grensmaas	>15%

⁷ De soort *Cottus gobio*, zoals in 1992 bedoeld bij de publicatie van de Habitatrichtlijn, is inmiddels opgesplitst in meerdere soorten.

Nr.	Natura 2000 gebied	Bijdrage
157	Geuldal	>15%
25	Drentse Aa gebied	2-15%
38	Uiterwaarden IJssel	2-15%
57	Veluwe	2-15%
67	Gelderse Poort	2-15%
71	Loevestein, Pompeveld & Kornsche boezem	2-15%
72	IJsselmeer	2-15%
73	Markermeer & IJmeer	2-15%
74	Zwarte Meer	2-15%
76	Veluwerandmeren	2-15%
90	Wormer- en Jisperveld & Kalverpolder	2-15%
109	Haringvliet	2-15%
148	Swalmdal	2-15%
150	Roerdal	2-15%
13	Alde Feanen	<2%
35	Wieden	<2%
39	Vecht en Beneden-Reggegebied	<2%
83	Botshol	<2%
92	IJperveld, Varkensland, Oostzanerveld & Twiske	<2%
95	Oostelijke Vechtplassen	<2%
112	Biesbosch	<2%

Voorkomen rivierdonderpad in Natura 2000 gebieden

4. Beoordeling landelijke staat van instandhouding

Trends in Nederland: Hoewel de soort in ons land in het geheel genomen niet bedreigd is, geldt dit wel in zijn natuurlijke habitat, de snelstromende beken. Door vervuiling en kanalisatie zijn veel oorspronkelijk geschikte beeklocaties aangetast of verdwenen. In de beeksystemen is er nog steeds sprake van lokale afname van de soort. In West-Brabantse beken kwam de rivierdonderpad tot het eind van de jaren zeventig nog voor. In de laatste 20-25 jaar zijn hier ondanks intensieve beekbemonsteringen geen rivierdonderpadden meer aangetroffen (ook niet in het Belgische deel). In Zuid-Limburg komen nog enkele kleine geïsoleerde populaties van de rivierdonderpad voor in het stroomgebied van de Geul. Verder is de soort nog aanwezig in enkele beekmondingen in de Maas. Daar is ze nog massaal aangetroffen in de jaren 1960 en 1970.

In de afgelopen decennia zijn diverse beekherstelprojecten uitgevoerd waarbij de vervuiling wordt teruggedrongen en maatregelen worden genomen zodat de beken weer gaan meanderen. Op termijn zullen deze projecten ongetwijfeld een positieve uitwerking hebben op de populaties van de rivierdonderpad. Dit geldt onder meer ook voor de herinrichting van de Grensmaas. Toch zal het nog geruime tijd duren voordat de rivierdonderpad weer talrijk is in onze Nederlandse beken. De geringe mobiliteit van de soort en resterende barrières in de beken verhinderen een snelle opmars van de rivierdonderpad.

Totaal anders is het beeld in de grote wateren. In het IJsselmeer, andere grote meren en plassen en in rivieren is de presentie van rivierdonderpadden sterk toegenomen. Deze 'grootwaterpopulatie' heeft zich in de loop van de negentiende eeuw ontwikkeld, toen men steeds meer stenen ging gebruiken bij dijkbouw en riviernormalisaties. Hiermee is de rivierdonderpad één van de weinige vissoorten die van deze menselijke activiteit heeft geprofiteerd.

Recente ontwikkelingen: Over de recente periode zijn geen trendgegevens bekend van rivierdonderpadden.

Beoordelingsaspect natuurlijk verspreidingsgebied: matig ongunstig

Het verspreidingsgebied van de soort is toegenomen in de grote wateren, maar afgenomen in de beekdal. Het aantal beekpopulaties is lager dan de gunstige referentie.

Beoordelingsaspect populatie: gunstig

Naar de exacte populatiegrootte van de rivierdonderpad is in Nederland nauwelijks onderzoek verricht; de huidige verspreiding duidt echter op een levensvatbare populatie.

Beoordelingsaspect leefgebied: gunstig

Net als in andere delen van Europa is in Nederland het leefgebied in beken voor rivierdonderpadden in de vorige eeuw sterk achteruit gegaan door kanalisatie, migratiebarrières, verontreinigingen, peilfluctuaties (verdroging), verzuring en vermessing. Zelfs in langzaam stromende beken was vroeger sprake van een harde ondergrond in de vorm van grind. Die grindbodems zijn bij het vergraven van beeklopen verdwenen of gaan nu schuil onder een laag van zacht afzettingmateriaal. Anderzijds 90 % van zijn areaal is het leefgebied in verreweg het grootste deel van zijn areaal (grote wateren) gunstig, zodat de soort niet in zijn voortbestaan bedreigd is.

Beoordelingsaspect toekomstperspectief: gunstig

Op veel plaatsen in Nederland staan beekherstelprojecten op stapel of worden deze al uitgevoerd. Mede gezien de doelstellingen van de Kader Richtlijn Water (KRW), lijken de perspectieven voor herstel naar levensvatbare populaties van rivierdonderpadden binnen de Nederlandse beeksystemen niet ongunstig.

Definitie gunstige staat van instandhouding: De staat van instandhouding wordt als gunstig beoordeeld indien de huidige verspreiding wordt bestendigd in de grotere wateren en de soort in tenminste 15 beeksystemen levensvatbare populaties heeft, waaronder in beken in Noord-Brabant.

Oordeel: matig ongunstig

Staat van instandhouding		
Aspect	1994	2004
Verspreiding	matig ongunstig	matig ongunstig
Populatie	gunstig	gunstig
Leefgebied	gunstig	gunstig
Toekomstperspectief	gunstig	gunstig
Beoordeling Svl	matig ongunstig	matig ongunstig

5. Bronnen

- Crombaghs, B.H.J.M., N. van den Berg & A.B. Goutbeek, 2002. Verspreidingsatlas van zoetwatervissen in stromende en stilstaande wateren in Overijssel. Provincie Overijssel, Zwolle.
- Crombaghs, B.H.J.M., R.W. Akkermans, R.E.M.B. Gubbels & G. Hoogerwerf, 2000. Vissen in Limburgse beken. De verspreiding en ecologie van vissen in stromende wateren in Limburg. Natuurhistorisch Genootschap in Limburg, [Roermond].
- Emmerik, W.A.M. van & H.W. de Nie, 2006. De zoetwatervissen van Nederland. Ecologisch bekeken. Vereniging Sportvisserij Nederland, Bilthoven.

- Freyhof, J., M. Kottelat & A. Nolte, 2005 Taxonomic diversity of European *Cottus* with description of eight new species (Teleostei: Cottidae). *Ichthyological Exploration of Freshwaters* 16(2): 107-172.
- Nie, H.W. de, 1996. Atlas van de Nederlandse zoetwatervissen. Media Publishing, Doetinchem.
- Ommen, F. van, 1971. Een en ander over de rivierdonderpad. *De Levende Natuur* 74(11/12): 248-250.
- Tomlinson, M.L. & M.R. Perrow (2003). Ecology of the Bullhead. *Conserving Natura 2000 Rivers Ecology Series No.4*. English Nature, Petersborough.
- Zollinger, R., R. Creemers & F. Spikmans, 2003. Gegevensvoorziening vis- en amfibiesoorten Annex II Habitatrichtlijn. Overzicht beste leefgebieden Kamsalamander, Grote modderkruiper, Kleine modderkruiper, Bittervoorn en Rivierdonderpad. Stichting RAVON, [Nijmegen].